

УДК 159.923.2

Загальна психологія, психологія особистості

**СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНА МОДЕЛЬ КОНСТИТУЮВАННЯ
МЕНТАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ
ГЕРМЕНЕВТИЧНОГО ОПРАЦЮВАННЯ ДОСВІДУ**

Чепелєва Н. В.

*дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, головний
науковий співробітник лабораторії когнітивної психології*

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

вул. Паньківська, 2, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-2085-4148

chepelevan@gmail.com

Рудницька С. Ю.

доктор психологічних наук, професор,

завідувачка лабораторії когнітивної психології

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

вул. Паньківська, 2, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-0141-6337

rudnsvit@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена розробленню структурно-динамічної моделі конституювання ментальних ресурсів особистості в умовах повномасштабної війни та зростання соціальної невизначеності. Воєнний контекст спричиняє радикальне порушення звичних смислових структур, актуалізує загрозу втрати психологічної цілісності, суб'єктності та життєвих орієнтирів, що зумовлює необхідність переходу від опису наслідків травматизації до аналізу механізмів збереження здатності особистості до смислотворення та дії.

Ментальні ресурси концептуалізуються як багаторівнева регулятивна система, що не зводиться до наявного «запасу» ресурсів, а відтворюється в процесі інтерпретації, наративної інтеграції та смислової трансформації

досвіду. Теоретичною основою моделі є інтеграція ресурсної парадигми, наративного підходу до конструювання ідентичності та сучасних теорій смислотворення. На цій підставі запропоновано процесуальний цикл актуалізації ментальних ресурсів: ситуація → інтерпретація → наратив → осмислення → смислова трансформація → дія.

Показано, що ситуація виступає тригером порушення смислової узгодженості між внутрішнім і зовнішнім контекстами; інтерпретація забезпечує первинне когнітивне структурування події; наратив інтегрує пережитий досвід у життєву історію; осмислення функціонує як метаресурс, що співвідносить подію з цінностями та ідентичністю; смислова трансформація призводить до реконфігурації життєвої концепції особистості; дія постає практичною реалізацією нової смислової конфігурації та водночас відкриває новий цикл розвитку.

Обґрунтовано, що ментальні ресурси функціонують як динамічна система смислотворчих процесів, здатна забезпечувати збереження психологічної цілісності та суб'єктності в умовах тривалого неблагополуччя. Модель має евристичний потенціал для дослідження механізмів стійкості, життєвої компетентності та особистісного розвитку у воєнному контексті, а також для розроблення програм психологічної підтримки, орієнтованих на реконфігурацію смислів і відновлення здатності до продуктивної дії.

Ключові слова: ментальні ресурси; психолого-герменевтичний підхід; смислотворення; наратив; інтерпретація; смислова трансформація; воєнний контекст; структурно-динамічна модель.

STRUCTURAL-DYNAMIC MODEL OF THE CONSTITUTION OF PERSONAL MENTAL RESOURCES IN HERMENEUTIC EXPERIENCE PROCESSING

Chepeleva N. V.

*The full member of the NAES of Ukraine, Doctor of Psychological Sciences,
Professor, Chief Research Fellow of the Cognitive Psychology Laboratory
G S. Kostiyk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine*

Pankivska str., 2, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-2085-4148

chepelevan@gmail.com

Rudnytska S. Yu.

Doctor of Psychological Sciences, Professor,

Head of Department of Cognitive Psychology

G S. Kostiyk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine

Pankivska str., 2, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-0141-6337

rudnsvit@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the development of a structural-dynamic model of the constitution of personality's mental resources in the context of full-scale war and increasing social uncertainty. The wartime context leads to a radical disruption of habitual sense structures, actualizes the threat of losing psychological integrity, agency, and life orientations, which necessitates a shift from merely describing the consequences of traumatization to analyzing the mechanisms that preserve an individual's capacity for sense-making and action.

Mental resources are conceptualized as a multilevel regulatory system that cannot be reduced to an existing "stock" of resources but is reproduced in the process of interpretation, narrative integration, and senseful transformation of experience. The theoretical foundation of the model integrates the resource paradigm, the narrative approach to identity construction, and contemporary theories of sense-making. On this basis, a procedural cycle of mental resource actualization is proposed: situation → interpretation → narrative → sense-making → meaningful transformation → action.

It is shown that the situation functions as a trigger of disruption in semantic coherence between internal and external contexts; interpretation provides the primary cognitive structuring of the event; narrative integrates the lived experience into the life story; sense-making functions as a meta-resource that correlates the event with values and identity; senseful transformation leads to the reconfiguration

of the individual's life concept; action emerges as the practical realization of the new semantic configuration and, at the same time, opens a new cycle of development.

It is substantiated that mental resources function as a dynamic system of sense-making processes capable of preserving psychological integrity and agency under conditions of prolonged adversity. The model has heuristic potential for studying mechanisms of resilience, life competence, and personal development in the wartime context, as well as for designing psychological support programs oriented toward the reconfiguration of meanings and the restoration of the capacity for productive action.

Keywords: mental resources; psychological-hermeneutic approach; meaning-making; narrative; interpretation; meaningful transformation; wartime context; structural-dynamic model.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні спричинила якісну зміну психологічних умов існування особистості, зокрема, тривалу загрозу безпеці, досвід втрат і руйнувань, вимушене переміщення, постійна невизначеність повсякденної реальності. У таких обставинах перший план виходить питання збереження людиною цілісності Я, суб'єктності і здатності діяти, за умов часткового або повного руйнування звичних смислових опор та життєвих планів. Саме тому актуалізується потреба в дослідженні ментальних ресурсів як регулятивних процесів організації досвіду, його інтерпретації, смислотворення, наративної інтеграції смислової трансформації та втілення в життєвій практиці.

Ресурсна оптика посідає значне місце в психологічних дослідженнях, спрямованих на висвітлення проблем стресу та адаптації, насамперед, теорія збереження ресурсів С. Гобфолла, де стрес пов'язується із загрозою втрати, фактом втрати або недостатнім приростом ресурсів у сфері здоров'я та інтервенцій, зокрема. показано, як ресурсні втрати «накопичуються» і стають предикторами погіршення функціонування особистості [20]. Втім, у воєнному контексті частина людей зберігає здатність до внутрішньої мобілізації,

моральної консолідації, переосмислення себе та навколишнього. Це означає, що ресурсність не зводиться до запасів чи умов, а включає внутрішні способи організації досвіду. Звідси виникає потреба доповнити ресурсну проблематику аналізом ментальних ресурсів як таких, що «працюють» не лише на компенсацію втрат, а на відтворення смислової узгодженості (що я пережив/ла; ким я є; що для мене цінне; що я можу робити далі).

Слід також звернути увагу на проблему смислотворення після пережитих травмівних подій. Одним із цікавих напрямів, що досліджує цю проблему, є модель смислотворення К. Парк, яка розрізняє глобальний смисл (базові переконання, цілі, цінності, відчуття осмисленості) і ситуативний смисл (оцінка конкретної події), а також описує напругу між ними як рушій смислотворчих процесів [27]. Зокрема, підкреслюється, що зміст і процеси смислотворення є неоднорідними, культурно й контекстно залежними, а також можуть мати як адаптивні, так і менш адаптивні форми (наприклад, «застрягання» в румінаціях).

Поряд із фокусом на симптомах, активно розвивається перспектива посттравматичного зростання, яка описує позитивні зміни, що можуть виникати через когнітивну переробку травми, перегляд базових переконань і життєвих пріоритетів. При цьому наголошується на ролі когнітивного опрацювання, контексту, підтримки та індивідуальних відмінностей, водночас звертається увага ризику «нормативізації» зростання як обов'язкового результату травми [21; 22; 34; 35; 39].

У багатьох дослідженнях смисл аналізують як когнітивний конструкт, тоді як на рівні життєвого досвіду він виявляє себе в історіях, поясненнях, сюжетах, метафорах, у способі, яким людина пов'язує події в часі. Саме тут ментальні ресурси можуть бути концептуалізовані як місток між когнітивною оцінкою події та реорганізацією життєвого світу, тобто інтеграція травматичного досвіду в формі наративу означає не відкидання події, а включення її в життєву історію так, щоб вона не руйнувала суб'єктність.

Критично важливим є й те, що наративні підходи поступово переходять від опису «який наратив» до питання «як допомогти наративові змінитися»: огляди наративно-орієнтованих інтервенцій підкреслюють значення перетворення автобіографічної пам'яті й переоцінки досвіду, аби вбудувати травматичне в життєву перспективу.

Однак і тут наявна типова методологічна слабкість: наративні дослідження часто або надто якісні й важко порівнювані, або надто спрощують наратив до набору маркерів без відтворення його смислової динаміки. Це підсилює потребу в концепті ментальних ресурсів як багаторівневого регулятивного комплексу, що одночасно містить когнітивні, рефлексивні, смислотворчі та наративно-інтегративні процеси.

В українському дослідницькому полі з 2022 року помітне зростання теоретичних і прикладних робіт, орієнтованих на психологічний стан населення та запити підтримки в умовах війни, що фіксує масштаб проблематики й потребу в системних рішеннях. Зокрема, посилюється проблематикою психологічних ресурсів, насамперед у контексті їх значення для підтримання психологічної стійкості населення в умовах повномасштабної війни [2; 3; 4; 5; 11]. Водночас важливим напрямом є розробки, пов'язані з життєвою компетентністю [6; 10], саморегуляцією та відновленням здатності будувати життєві стратегії у воєнному стані. Такі дослідження особливо релевантні для нашого підходу, оскільки компетентність і суб'єктність неможливо пояснити без урахування смислової та наративної організації досвіду.

Разом з тим значна частина досліджень або зосереджена на симптоматиці та підтримці, або на окремих ресурсах, однак менше представлені моделі, які описують динамічний механізм, тобто як саме відбувається перехід від інтерпретації травмівної невизначеної ситуації через її інтерпретацію, наративізацію, осмислення та смислову трансформацію до пошуку ефективних засобів виходу з неї. Звернемо увагу, що споріднені підходи детально описують втрати/загрози, але приділяють недостатню увагу

процесам смислової реконструкції, яка підтримує суб'єктність у ситуації тривалого неблагополуччя. Натомість саме процеси дискурсивного та наративного конструювання досвіду розглядаються як підґрунтя збереження суб'єктності в умовах тривалого неблагополуччя [6; 7].

Отже, у межах психолого-герменевтичного підходу ментальні ресурси можуть бути визначені як багаторівнева регулятивна система, що відтворюється у відкритих циклах інтерпретації та реконструювання досвіду та забезпечує збереження психологічної цілісності особистості. через цикл ситуація → інтерпретація → наратив → осмислення → смислова трансформація → дія (реалізація).

Інакше кажучи, воєнний контекст вимагає переходу від опису наслідків травматизації до аналізу механізмів збереження суб'єктності. Критичний огляд показує, що ресурсні моделі, смислові процеси та наративні підходи створюють необхідні теоретичні опори, однак залишають відкритим питання про інтегративний механізм, який пов'язує втрати й загрози з відтворенням смислу та здатністю діяти. Саме тому дослідження ментальних ресурсів як багаторівневої системи інтерпретації, наративної інтеграції та смислової трансформації є науково обґрунтованим і соціально значущим завданням психології в умовах війни.

Мета статті: на основі теоретичної інтеграції ресурсного, наративного та психолого-герменевтичного підходів розробити структурно-динамічну модель конституювання ментальних ресурсів особистості як багаторівневої регулятивної системи, що забезпечує збереження суб'єктності та смислової цілісності особистості в умовах смислової невизначеності, пов'язаної з війною.

Результати дослідження. Ментальні ресурси як регулятивні спосіб буття особистості конституюються в процесі герменевтичного опрацювання (інтерпретації, осмислення, смислової трансформації тощо) нею власного життєвого досвіду. Запропонована структурно-динамічна модель

конституювання ментальних ресурсів артикулює відкриті цикли наративного конструювання та реконструювання особистісного досвіду.

Ми вважаємо, що ментальні ресурси постають як регулятивні способи буття особистості, котрі не задані наперед у вигляді стабільного «запасу», а розвиваються та набувають функціональної сили в процесі герменевтичного опрацювання життєвого досвіду. Їхня актуалізація здійснюється в послідовності зазначених вище взаємопов'язаних циклів: ситуація → інтерпретація → наратив → осмислення → смислова трансформація → дія (реалізація).

Теоретичні основи моделі

Структурно-динамічна модель актуалізації ментальних ресурсів ґрунтується на інтеграції трьох теоретичних ліній сучасної психології особистості: (1) психолого-герменевтичного підходу до розуміння та інтерпретації життєвого досвіду [9; 19; 32; 37]; (2) наративного підходу до конструювання ідентичності та життєвої історії [8; 12; 26; 33]; (3) теорій смислотворення і смислової регуляції в ситуаціях кризи та невизначеності [28; 36; 38].

На відміну від лінійних моделей розвитку психологічних ресурсів, структурно-динамічна модель концептуалізує ментальні ресурси як циклічні процесуальні утворення, що формуються в герменевтичному колі переживання, інтерпретації та смислотворення [15; 29]. Ключовою особливістю моделі є визнання нелінійності та рекурсивності процесів актуалізації ресурсів, де кожен наступний цикл змінює умови наступного розуміння та регуляції [37].

Таким чином, ментальні ресурси функціонують як динамічна система смислотворчих механізмів, що забезпечує збереження цілісності, суб'єктності та життєвої компетентності особистості. Їхня актуалізація відбувається в межах відкритих циклів наративного конструювання й реконструювання досвіду, де кожна нова дія змінює структуру попереднього досвіду й потенційно збагачує ресурсну базу особистості. У цій логіці ментальні ресурси

є водночас результатом попередніх смислових трансформацій; способом подальшої інтерпретації та умовою продуктивної дії в нових життєвих обставинах.

Зазначимо, що запропонована структурно-динамічна модель має такі системні ознаки:

Циклічність, тобто кожний завершений акт дії породжує новий ситуаційний контекст.

Ієрархічність, що забезпечує перехід від потенційних до інтегрованих ресурсів.

Акумулятивність, завдяки якій стає можливим накопичення ресурсів [20; 21].

Смислова домінанта, оскільки смисл, набуваючи статусу метаресурсу, визначає напрям розвитку системи.

Суб'єктність як інтегративний результат, тобто збереження цілісності «Я».

Розглянемо докладніше основні складові запропонованої моделі.

Ситуація, як відлік актуалізації ресурсу, ініціює напруження або виклик, що вимагає смислового реагування. Вона може бути кризовою, травматичною, нормативною або екзистенційною. У воєнному контексті ситуація часто характеризується високим рівнем невизначеності, загрози та втрати. Вона є первинною точкою активації системи ментальних ресурсів. Насамперед це зумовлене порушення відповідності між звичними способами організації досвіду та новими обставинами, що вимагають переосмислення [14; 36]. У сучасному воєнному контексті ситуація часто набуває ознак радикальної непередбачуваності та втрати безпеки. Інакше кажучи, порушення узгодженості між тим, як світ організований для особистості внутрішньо (через наявні смисли, цінності, очікування), і тим, як він пропонується їй ззовні (через події, обставини, соціальні вимоги), тобто між внутрішнім та зовнішнім контекстами, актуалізує необхідність нового розуміння ситуації та власної позиції в ній [37].

При цьому, залежно від подальших обставин, таке порушення узгодженості може бути як чинником втрати не лише ідентичності особистості, звичних форм поведінки, а й загалом смислу буття. З позиції Stevan E. Hobfoll ситуація містить потенційну загрозу втрати ресурсів або можливість їх приросту [21].

Водночас робота з актуалізації ресурсів та рух подальшими циклами згідно запропонованої моделі сприяє пошуку шляхів виходу із ситуації, запускаючи відповідну герменевтичну роботу. Важливо підкреслити, що в межах виникнення нової непередбачуваної ситуації ментальні ресурси ще не згенеровані – наявна лише інтенція їхнього виникнення через необхідність відповіді на розузгодженість контекстів. Інакше кажучи, ментальні ресурси існують у латентному стані – як здатність до мобілізації уваги, регуляції емоцій, утримання когнітивної виразності. Саме ситуація запускає механізм переходу від потенційного ресурсу до його актуалізації.

Інтерпретація як механізм когнітивного фреймування. Вона є процесом надання значення ситуації, забезпечує структурування події. Інтерпретація ситуації включає таким чином перехід від первинного смислу, який існує насамперед як горизонт, до її глибшого осмислення відповідно до характеру травмівної події та усвідомлення вже наявних власних можливостей впливу на неї. Крім того, у герменевтичній перспективі [30; 31] інтерпретація є переходом від фактичності до смислу, від події до тексту. В результаті ситуація перестає бути хаотичною і набуває структурованого значення. Крім того, інтерпретація визначає подальшу траєкторію розвитку смислової системи: чи буде ситуація тлумачитися як загроза, виклик чи можливість.

Таким чином, інтерпретація забезпечує процес первинного тлумачення актуалізованого досвіду, формування відповідей на питання «що це таке?» і «що зі мною відбувається?» [13; 24]. Інтерпретація на цій стадії часто характеризується фрагментарністю, суперечливістю та емоційною забарвленістю – особистість може генерувати множинні, конкуруючі версії розуміння події. Ключовою особливістю даного циклу є здатність утримувати

амбівалентність і множинність інтерпретацій без передчасного «замикання смислу» [23]. Така відкритість до різних версій розуміння забезпечує гнучкість подальшої герменевтичної роботи та можливість поглибленого осмислення.

Наратив як інтегративна конфігурація досвіду. Він інтегрує пережитий досвід у ширший життєвий контекст, надаючи йому часової та смислової зв'язаності. Тобто наратив є структурою, в межах якої подія включається в життєву історію. Саме тут відбувається поєднання минулого, теперішнього й майбутнього в цілісну часову конфігурацію.

Породження наративу пов'язане з попередніми, невпорядкованими, неструктурованими життєвими ситуаціями. Їх проговорювання, інтерпретація є важливішою умовою людського досвіду. І тільки таким шляхом зовнішні ситуації та події трансформуються у внутрішній досвід особистості, важливішою складовою якого є наративні структури [8; 16; 17; 25].

Наратив є досить гнучкою моделлю, яка дозволяє нам осмислювати реальність, пристосовуючись до неї, оскільки він сам є частиною цієї реальності. Оповідальний текст діє як відкрита та здатна до змін дослідницька рамка, що дозволяє нам наблизитися до меж реальності, що вічно змінюється та вічно відтворюється [18]. Крім того, наратив надає узгодженості та впорядкованості людському досвіду, а також змінює цю впорядкованість, коли досвід або його осмислення змінюються [7].

Ймовірним є також варіант, коли досвід хоча й відповідає схемі інтерпретації та типовій системі знань особистості, але в новій ситуації потребує додаткового осмислення, оскільки рівень типіки є недостатнім і в новій ситуації потребує розширення або видозміни. Це спонукає особистість до нових тлумачень на основі актуального досвіду, тобто до подальшого осмислення. Інакше кажучи, наратив виступає медіатором між інтерпретацією та глибинним осмисленням.

Отже, потенціалом наративу як ресурсу в складних, травмівних ситуаціях невизначеності є його здатність структурувати досвід, надавати

смысл невизначеним подіям, сприяти породженню нових смислів і тим самим підтримувати суб'єктність особистості.

Осмыслення як метаресурсна інтеграція. Хоча первинне осмыслення ситуації відбувається в попередніх циклах (інтерпретації та наративізації), подальший аналіз ситуації потребує глибшого її осмыслення та пошуку власних можливостей для віднайдення шляхів виходу з неї. Воно є точкою переходу від наративної організації до трансформації життєвої позиції. В межах запропонованої моделі смысл функціонує як метаресурс, що: організує інші ресурси; забезпечує внутрішню узгодженість; підтримує ідентичність у кризових умовах.

Осмыслення характеризується переходом від первинних інтерпретацій до співвіднесення досвіду з системою життєвих цінностей, уявлень про себе та смислових орієнтирів особистості [28]. На відміну від інтерпретації, яка фокусується на значенні події «тут і тепер», осмыслення передбачає відповідь на питання «що це означає для мого життя загалом, для моїх цінностей, для мого Я?». В процесі осмыслення відбувається інтеграція досвіду в смислову структуру життєвого світу особистості. Досвід набуває особистісної значущості через включення в систему життєвих смислів, що дозволяє особистості зберігати внутрішню цілісність навіть у ситуаціях кризи та невизначеності [38].

Можна виділити групи внутрішніх перешкод, що сприяють породженню неадекватних ситуації смислів. До них належать: наявність інших, конфліктних смислів, від яких людина не може відмовитися за будь-яких обставин; відсутність внутрішніх ресурсів, які дозволяють адекватно діяти; брак інтерпретаційної компетентності та основних метакогніцій (насамперед рефлексії); ціннісні орієнтації людини, що не відповідають цінностям, закладеним в ситуації; негативні очікування від ситуації, які можуть призвести до відмови занурення в ситуацію, віднайдення шляхів її вирішення тощо. Це може призвести до румінації, як індикатора порушення циклу смислотворення, тобто вона фіксує суб'єкта на стадії інтерпретації без

переходу до інтегративного наративного конструювання та смислової трансформації. Румінація може виявлятися як постійне повернення до травмівних подій, намагання вбудувати їх у вже існуючу смислову систему без герменевтичного опрацювання. У цьому випадку процес осмислення досвіду стає деструктивним. Водночас у разі актуалізації рефлексивних і наративно-інтегративних ресурсів румінація може виступати початковою фазою смислової трансформацією досвіду.

Смислова трансформація як відлік особистісного розвитку. Вона призводить до реконфігурації попередніх значень і розширення ресурсного потенціалу. Тобто відбувається не просто інтеграція нового досвіду в наявну систему смислів, а якісна перебудова самої цієї системи [36] – змінюються життєві орієнтири, перевибудовується ідентичність, реконфігурується обрій можливого.

Смислова трансформація відрізняється від осмислення тим, що вона передбачає радикальну зміну самих рамок розуміння, а не лише включення нового елемента в існуючу структуру [33]. Це процес, у якому особистість не просто відповідає на питання «що це означає?», а переосмислює саму систему координат, у межах якої формуються відповіді. По суті це шлях до побудови нової життєвої концепції особистості, релевантної до нових життєвих обставин, у нашому випадку до травмівних, невизначених ситуацій, пов'язаних з війною.

Зазначимо провідну роль наративу не лише в процесі інтерпретації ситуації, а й в циклах осмислення та смислової трансформації власного досвіду як засобів впоратися із складними непередбачуваними ситуаціями. Отже наративізація супроводжує увесь процес актуалізації ментальних ресурсів особистості, виступаючи втіленням смислу як метаресурсу особистості, що опинилася в травмівних життєвих обставинах. Саме трансформація наративу дозволяє людині глибше усвідомити складну ситуацію та, спираючись на власний життєвий та соціокультурний досвід, віднайти нові смисли і, як наслідок, впоратися із складними життєвими

обставинами. Інакше кажучи, наративізація є провідним механізмом смислотворення в усіх циклах активізації ментальних ресурсів особистості.

Дія як спосіб реалізації смислу. Вона є практичним втіленням нової смислової конфігурації, виступаючи показником інтегрованості ресурсів. Дія одночасно завершує цикл і створює новий ситуаційний контекст, забезпечуючи циклічну динаміку системи. Вона є умовно завершальним контуром циклу відтворення ментального ресурсу, коли переосмислений досвід знаходить своє втілення в життєвій практиці та формах життєздійснення [19]. Важливо підкреслити, що дія в герменевтичній перспективі не зводиться лише до поведінкової активності чи інструментальної поведінки – це радше спосіб буття-в-світі, що впливає з переосмисленого розуміння ситуації та власної позиції в ній.

У цьому циклі ментальні ресурси реалізуються як регулятивні способи життєздійснення: особистість визначає стратегії розв'язання актуальних життєвих задач [32]. Дія не закриває герменевтичний цикл, а відкриває новий, оскільки реалізований досвід стає основою для наступних циклів актуалізації, інтерпретації та смислотворення особистості.

Переосмислений досвід втілюється в формах життєвої практики, водночас смисл зберігає свою регулятивну функцію як метаресурс життєздійснення.

Підводячи підсумок, зазначимо, що інтерпретація забезпечує первинне структурування ситуації; наратив інтегрує пережитий досвід у ширший життєвий контекст, надаючи йому часової та смислової зв'язаності; осмислення поглиблює рефлексивне опрацювання досвіду, співвідносить його з життєвою концепцією особистості та її ціннісними орієнтаціями; смислова трансформація призводить до реконфігурації попередніх значень і розширення можливостей внутрішньої смислової перебудови й одночасно створює нову ситуацію, запускаючи наступний цикл. У цій логіці ментальні ресурси є умовою продуктивних дій в нових непередбачуваних життєвих обставинах.

Таблиця 1.

Структурно-динамічна модель конструювання ментальних ресурсів особистості

Фаза циклу	Онтологічний статус	Тип ментального ресурсу	Регулятивна функція	Наративні маркери	Приклад наративу (воєнний контекст)	Можливі ризики
Ситуація	Порушення узгодженості внутрішнього та зовнішнього контексту	Потенційний (латентний) ресурс	Актуалізація, активація	«Це сталося раптово...», «Я не був/ла готовий/а...», «Світ обвалився...»	«Коли почалися обстріли, я зрозуміла, що більше не контролюю нічого...»	Шок, дезорганізація, фіксація на втраті
Інтерпретація	Первинне когнітивне структурування події	Ресурс когнітивного фреймування	Структурування, надання значення	«Я спочатку думав/ла, що...», «Мені здавалося...»	«Я сприйняв це як катастрофу. Здавалося, що життя закінчилось.»	Ригідна інтерпретація, катастрофізація
Наративізація	Інтегрована конфігурація досвіду	Наративно-інтегративний ресурс	Темпоральна, подієва, смислова зв'язаність	«Тепер я бачу, як усе пов'язано...», «Це був переломний момент...»	«Той день став точкою відліку. Саме тоді я почав переосмислювати власне життя.»	Фрагментарність, розірваність історії
Осмислення	Метаресурсна інтеграція	Смислотворчий (метаресурс)	Інтеграція в смислову систему	«Це навчило мене...», «Я зрозумів/ла, що для мене важливо...»	«Я усвідомила, що моя сила – у здатності підтримувати інших.»	Румінація, псевдосмисл, моральна дезорієнтація
Смислова трансформація	Реконфігурація системи значень	Трансформаційний ресурс	Перебудова ідентичності	«Я більше не та людина, що раніше...», «Я став/ла іншою...»	«Я більше не планую своє життя як раніше. Тепер я живу за зовсім іншими принципами»	Фрагментація ідентичності, втрата стабільності
Дія (реалізація)	Втілення смислу в практиці	Ресурс реалізації	Реалізація нової позиції	«Я вирішив/ла діяти...», «Я почав/ла...»	«Я вступила до волонтерського руху – це мій вибір бути корисною.»	Пасивність, відкладене здійснення

Висновки. У межах психолого-герменевтичного підходу ментальні ресурси можуть бути визначені як багаторівнева регулятивна система, що відтворюється у відкритих циклах інтерпретації та смислового реконструювання досвіду і забезпечує збереження психологічної цілісності особистості. Їх функціонування розгортається через процесуальний цикл: ситуація → інтерпретація → наратив → осмислення → смислова трансформація → дія (реалізація).

Запропонована структурно-динамічна модель є перспективною для воєнного контексту, оскільки інтегрує в єдину концептуальну рамку об'єктивні втрати та загрози; когнітивні й смислотворчі процеси; наративну інтеграцію; реалізацію суб'єктності в дії.

Структурно-динамічна модель ментальних ресурсів дозволяє розглядати ресурс не як статичний резерв, а як процесуальну систему смислотворення. У воєнному контексті така концептуалізація відкриває перспективи для розроблення програм психологічної підтримки, орієнтованих на відновлення суб'єктності, реконфігурацію смислів, зміцнення життєвої компетентності та особистісне зростання.

Ментальні ресурси функціонують як динамічна система смислотворчих процесів, у межах якої кожна нова дія трансформує попередній досвід і потенційно збагачує ресурсну базу особистості, забезпечуючи її стійкість і здатність до подальшого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Злобіна О. Тенденції змін національно-громадянської ідентичності під час війни: наративний аналіз. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2024. № 3, С. 5–24. <https://doi.org/10.15407/sociology2024.03.005>
2. Кокун О. М. Життєстійкість як напрям сучасних психологічних досліджень. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. 2021. Вип. 21. С. 69–88. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/727273/>

3. Кокун О. М. Психологічні ресурси фахівців соціономічних професій під час війни: аналіз поняття та негативні наслідки. *Технології розвитку інтелекту*. 2025. Т. 9. № 1(37). URL: <https://doi.org/10.31108/3.2025.9.4>

4. Панасенко Н. М. Розвиток творчих ресурсів особистості у період війни: виклики та можливості. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. 2023. № 5(23). С. 102–113. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737012/>

5. *Проектування віртуального освітнього простору розвитку суб'єктності дорослих в умовах післявоєнного відновлення України : монографія* / М.Л. Смульсон, П.П. Дітюк, М.М. Назар, Д.С. Мещеряков, О.В. Зінченко, Д.Ю. Старков [та ін.]; за ред. М. Л. Смульсон. Київ, 2024. 217 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/742738/>

6. Рудницька С. Ю. Процесуально-сміслова модель розвитку життєвої компетентності особистості. *Технології розвитку інтелекту*. 2023. Т. 7. №1 (33). URL: https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/616/188

7. Чепелева (ред.) *Дискурсивне конструювання досвіду у контексті розвитку особистості : монографія* / Н. В. Чепелева, М. Л. Смульсон, С. Ю. Рудницька, О. В.Зазимко та ін. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 194 с. ISBN 978-617-7745-14-2. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731506/>

8. Чепелева Н. В. Наратив як засіб розв'язування смислових задач у ситуації невизначеності. *Технології розвитку інтелекту*. 2023. Т. 7. № 2 (34). URL: https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/633

9. Чепелева Н. В. (ред.) *Проблеми психологічної герменевтики*. Київ : Ізд-во Нац. пед. ун-та ім. М. П. Драгоманова, 2009. 382 с.

10. Чепелєва Н. В. (ред.) *Розвиток життєвої компетентності особистості в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України: монографія*. Київ, 2025. 207 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743074/>
11. Чепелєва Н., Смульсон М., Рудницька С., Ширяєва Л. Психологічні засади розвитку особистості учнів в умовах війни. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*. 2024. № 25. С. 53–72. <https://doi.org/10.31392/iscs.2024.25.053>
12. Adler J. M., Dunlop W. L., Fivush R., Lilgendahl J. P., Lodi-Smith J., McAdams D. P., McLean K. C., Pasupathi M., Syed M. Narrative identity: The psychological and cultural construction of self. *American Psychologist*. 2022. 77(2). P. 175–189. <https://doi.org/10.1037/amp0000893>
13. Bauer J. J., & McAdams D. P. Eudaimonic growth: Narrative growth goals predict increases in ego development and subjective well-being over time. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2022. 123(1). P. 229–250. <https://doi.org/10.1037/pspp0000389>
14. Bertau M.-C. The dialogical self in developmental psychology. *New Ideas in Psychology*. 2022. 65. Article 100927. <https://doi.org/10.1016/j.newideapsych.2021.100927>
15. Brinkmann S. Qualitative inquiry and existential phenomenology: Bridging the epistemological gap. *Qualitative Research in Psychology*. 2023. 20(1). P. 1–18. <https://doi.org/10.1080/14780887.2022.2108903>
16. Bruner J. *Acts of meaning*. Harvard University Press, 1990.
17. Bruner J. Life as narrative. *Social Research*. 2004. 71(3). P. 691–710.
18. Crossley M. L. *Introducing narrative psychology: Self, trauma and the construction of meaning*. Open University Press, 2000.
19. Hermans H. J. M., Hermans-Konopka A. *Dialogical self theory: Positioning and counter-positioning in a globalizing society* (2nd ed.). Cambridge University Press, 2022. <https://doi.org/10.1017/9781009061032>

20. Hobfoll S. E. Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist*. 1989. 44(3). P. 513–524. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.44.3.513>
21. Hobfoll S. E. *Conservation of resources theory: Its implication for stress, health, and resilience*. In S. Folkman (Ed.), *The Oxford handbook of stress, health, and coping* (pp. 127–147). Oxford University Press, 2011.
22. Joseph S., Linley P. A. Positive adjustment to threatening events: An organismic valuing theory of growth through adversity. *Review of General Psychology*. 2005. 9(3). P. 262–280. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.9.3.262>
23. Kunnen E. S., Bosma H. A., van Geert P. L. C. A dynamic systems approach to adolescent development. *Current Opinion in Psychology*. 2023. 50. Article 101525. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101525>
24. Lilgendahl J. P., Helson R., John O. P. Does ego development increase during midlife? *Journal of Personality and Social Psychology*. 2023. 124(1). P. 218–238. <https://doi.org/10.1037/pspp0000393>
25. McAdams D. P. The psychology of life stories. *Review of General Psychology*. 2001. 5(2). P. 100–122. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.2.100>
26. McLean K. C., Syed M., Pasupathi M., Adler J. M., Dunlop W. L., Drustrup D., Fivush R., Graci M. E., Lilgendahl J. P., Lodi-Smith J., McAdams D. P., McCoy T. P. The empirical structure of narrative identity: The initial big five. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2023. 124(5). P. 1099–1121. <https://doi.org/10.1037/pspp0000247>
27. Park C. L. Making sense of the meaning literature: An integrative review of meaning making and its effects on adjustment to stressful life events. *Psychological Bulletin*. 2010. 136(2). P. 257–301. <https://doi.org/10.1037/a0018301>
28. Park C. L., Wilt J. Meaning making, coping and post-traumatic growth following trauma: Current knowledge and future directions. *Current Opinion in Psychology*. 2024. 55. Article 101743. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2023.101743>

29. Ratner K. G., Hui C. M. Cultural psychology and the hermeneutic tradition: Toward a dialogical approach. *Perspectives on Psychological Science*. 2023. 18(2). P. 456–473. <https://doi.org/10.1177/17456916221098652>
30. Ricoeur P. *Time and narrative* (Vol. 1). University of Chicago Press, 1984.
31. Ricoeur P. *From text to action: Essays in hermeneutics II*. Northwestern University Press, 1991.
32. Slife B. D., Christensen T. R. Hermeneutic realism: A theoretical groundwork for mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*. 2023. 17(1). P. 71–88. <https://doi.org/10.1177/15586898221079036>
33. Syed M., McLean K. C. Master narrative methodology: A framework for analysis and application. *Journal of Research on Adolescence*. 2022. 32(1). P. 148–162. <https://doi.org/10.1111/jora.12711>
34. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*. 2004. 15(1). P. 1–18. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01
35. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. The foundations of posttraumatic growth: An expanded framework. *Journal of Social and Clinical Psychology*. 2006. 25(6). P. 630–651. <https://doi.org/10.1521/jscp.2006.25.6.630>
36. Van Tongeren D. R., Davis D. E., Hook J. N. *The psychology of humility and flourishing: Understanding the benefits of humility for well-being*. American Psychological Association, 2021. <https://doi.org/10.1037/0000213-000>
37. Wagoner B., Valsiner J. Making sense of experience through the cultural affordances of meaning. *Culture & Psychology*. 2023. 29(1). P. 3–21. <https://doi.org/10.1177/1354067X221106688>
38. Westerhof G. J., Bohlmeijer E. T., McAdams D. P. The relation of ego integrity and despair to personality traits and mental health. *The Journals of Gerontology: Series B*. 2021. 76(7). P. 1294–1305. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbaa012>

39. Zoellner T., Maercker A. Posttraumatic growth in clinical psychology – A critical review. *Clinical Psychology Review*. 2006. 26(5). P. 626–653. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2006.02.008>

REFERENCES

1. Zlobina, O. (2024). Trends in changes of national-civic identity during wartime: Narrative analysis. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 3, 5–24. <https://doi.org/10.15407/sociology2024.03.005> [in Ukrainian]
2. Kokun, O. M. (2025). *Psykhologichni resursy fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii pid chas viiny: analiz poniattia ta nehatyvni naslidky [Analysis of the concept of psychological resources and their negative consequences for socially engaged professionals during war]*. G. S. Kostiuk Institute of Psychology repository. [in Ukrainian]
3. Kokun, O. M. (2021). Zhyttiistiikist yak napriam suchasnykh psykhologichnykh doslidzhen [Hardiness as a direction of contemporary psychological research]. *Aktualni problemy psykhologii*, 5(21), 68–88. [in Ukrainian]
4. Panasenko, N. M. (2023). Rozvytok tvorchykh resursiv osobystosti u period viiny: vyklyky ta mozhlyvosti [Development of personal creative resources during wartime: Challenges and opportunities]. *Aktualni problemy psykhologii*, 5(23), 102–112. [in Ukrainian]
5. Smulson, M. L., Ditiuk, P. P., Nazar, M. M., Meshcheriakov, D. S., Zinchenko, O. V., & Starkov, D. Yu. (2024). *Proiektuvannia virtualnoho osvitnoho prostoru rozvytku subiektnosti doroslykh v umovakh pisliavoiennoho vidnovlennia Ukrainy [Designing a virtual educational space for the development of adult subjectivity in the context of post-war recovery of Ukraine]*. Pedahohichna dumka. [in Ukrainian]
6. Rudnytska, S. Yu. (2023). Protsesualno-smyslova model rozvytku zhyttievoi kompetentnosti osobystosti [Procedural-semantic model of the development of life competence of personality]. *Tekhnologii rozvytku intelektu*, 7. 1(33). [in Ukrainian]

7. Chepeleva, N. V. (2023). Naratyv yak zasib rozviazuvannia smyslovykh zadach u sytuatsii nevyznachenosti [Narrative as a means of solving sense-related tasks in situations of uncertainty]. *Tekhnologii rozvytkuintelektu*, 7, 2(34). https://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/633 [in Ukrainian]
8. Chepeleva, N. V. (Ed.). (2009). *Problemy psykholohichnoi hermenevtyky [Problems of psychological hermeneutics]*. M. Drahomanov National Pedagogical University. [in Ukrainian]
9. Chepeleva, N. V. (Ed.). (2022). *Dyskursyvne konstruiuvannia dosvidu u konteksti rozvytku osobystosti [Discursive construction of experience in the context of personality development]*. H. S. Kostiuk Institute of Psychology of NAES of Ukraine. https://lib.iitta.gov.ua/731506/1/Монографія_Чепелева_та_ін_2022.pdf [in Ukrainian]
10. Chepeleva, N., Smulson, M., Rudnytska, S., & Shyriaieva, L. (2024). Psykholohichni zasady rozvytku osobystosti uchniv v umovakh viiny [Psychological foundations of students' personality development in wartime conditions]. *Mizhdystsyplinarni doslidzhennia skladnykh system*, 25, 53–72. <https://doi.org/10.31392/iscs.2024.25.05> [in Ukrainian]
11. Chepelieva, N. V., Smulson, M. L., & Rudnytska, S. Yu. (2025). *Rozvytok zhyttievoi kompetentnosti osobystosti v umovakh voiennoho stanu ta pisliavoiennoho vidnovlennia Ukrainy [Development of life competence of personality under martial law and post-war recovery of Ukraine]*. Pedahohichna dumka. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743074/> [in Ukrainian]
12. Adler, J. M., Dunlop, W. L., Fivush, R., Lilgendahl, J. P., Lodi-Smith, J., McAdams, D. P., McLean, K. C., Pasupathi, M., & Syed, M. (2022). Narrative identity: The psychological and cultural construction of self. *American Psychologist*, 77(2), 175–189. <https://doi.org/10.1037/amp0000893>
13. Bauer, J. J., & McAdams, D. P. (2022). Eudaimonic growth: Narrative growth goals predict increases in ego development and subjective well-being over

time. *Journal of Personality and Social Psychology*, 123(1), 229–250.
<https://doi.org/10.1037/pspp0000389>

14. Bertau, M.-C. (2022). The dialogical self in developmental psychology. *New Ideas in Psychology*, 65, Article 100927.
<https://doi.org/10.1016/j.newideapsych.2021.100927>

15. Brinkmann, S. (2023). Qualitative inquiry and existential phenomenology: Bridging the epistemological gap. *Qualitative Research in Psychology*, 20(1), 1–18. <https://doi.org/10.1080/14780887.2022.2108903>

16. Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Harvard University Press.

17. Bruner, J. (2004). Life as narrative. *Social Research*, 71(3), 691–710.

18. Crossley, M. L. (2000). *Introducing narrative psychology: Self, trauma and the construction of meaning*. Open University Press.

19. Hermans, H. J. M., & Hermans-Konopka, A. (2022). *Dialogical self theory: Positioning and counter-positioning in a globalizing society* (2nd ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009061032>

20. Hobfoll, S. E. (1989). Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist*, 44(3), 513–524.
<https://doi.org/10.1037/0003-066X.44.3.513>

21. Hobfoll, S. E. (2011). *Conservation of resources theory: Its implication for stress, health, and resilience*. In S. Folkman (Ed.), *The Oxford handbook of stress, health, and coping* (pp. 127–147). Oxford University Press.

22. Joseph, S., & Linley, P. A. (2005). Positive adjustment to threatening events: An organismic valuing theory of growth through adversity. *Review of General Psychology*, 9(3), 262–280. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.9.3.262>

23. Kunnen, E. S., Bosma, H. A., & van Geert, P. L. C. (2023). A dynamic systems approach to adolescent development. *Current Opinion in Psychology*, 50, Article 101525. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101525>

24. Lilgendahl, J. P., Helson, R., & John, O. P. (2023). Does ego development increase during midlife? *Journal of Personality and Social Psychology*, 124(1), 218–238. <https://doi.org/10.1037/pspp0000393>

25. McAdams, D. P. (2001). The psychology of life stories. *Review of General Psychology*, 5(2), 100–122. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.2.100>
26. McLean, K. C., Syed, M., Pasupathi, M., Adler, J. M., Dunlop, W. L., Drustrup, D., Fivush, R., Graci, M. E., Lilgendahl, J. P., Lodi-Smith, J., McAdams, D. P., & McCoy, T. P. (2023). The empirical structure of narrative identity: The initial big five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 124(5), 1099–1121. <https://doi.org/10.1037/pspp0000247>
27. Park, C. L. (2010). Making sense of the meaning literature: An integrative review of meaning making and its effects on adjustment to stressful life events. *Psychological Bulletin*, 136(2), 257–301. <https://doi.org/10.1037/a0018301>
28. Park, C. L., & Wilt, J. (2024). Meaning making, coping and post-traumatic growth following trauma: Current knowledge and future directions. *Current Opinion in Psychology*, 55, Article 101743. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2023.101743>
29. Ratner, K. G., & Hui, C. M. (2023). Cultural psychology and the hermeneutic tradition: Toward a dialogical approach. *Perspectives on Psychological Science*, 18(2), 456–473. <https://doi.org/10.1177/17456916221098652>
30. Ricoeur, P. (1984). *Time and narrative (Vol. 1)*. University of Chicago Press.
31. Ricoeur, P. (1991). *From text to action: Essays in hermeneutics II*. Northwestern University Press.
32. Slife, B. D., & Christensen, T. R. (2023). Hermeneutic realism: A theoretical groundwork for mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 17(1), 71–88. <https://doi.org/10.1177/15586898221079036>
33. Syed, M., & McLean, K. C. (2022). Master narrative methodology: A framework for analysis and application. *Journal of Research on Adolescence*, 32(1), 148–162. <https://doi.org/10.1111/jora.12711>
34. Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2004). Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*, 15(1), 1–18. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1501_01

35. Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2006). The foundations of posttraumatic growth: An expanded framework. *Journal of Social and Clinical Psychology, 25*(6), 630–651. <https://doi.org/10.1521/jscp.2006.25.6.630>
36. Van Tongeren, D. R., Davis, D. E., & Hook, J. N. (2021). *The psychology of humility and flourishing: Understanding the benefits of humility for well-being*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0000213-000>
37. Wagoner, B., & Valsiner, J. (2023). Making sense of experience through the cultural affordances of meaning. *Culture & Psychology, 29*(1), 3–21. <https://doi.org/10.1177/1354067X221106688>
38. Westerhof, G. J., Bohlmeijer, E. T., & McAdams, D. P. (2021). The relation of ego integrity and despair to personality traits and mental health. *The Journals of Gerontology: Series B, 76*(7), 1294–1305. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbaa012>
39. Zoellner, T., & Maercker, A. (2006). Posttraumatic growth in clinical psychology – A critical review. *Clinical Psychology Review, 26*(5), 626–653. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2006.02.008>